

Módszertani megjegyzések

I. A mezőgazdasági számlarendszer (MSZR) kapcsolódása a teljesítmény mérésének természetes és értékbeni egyéb módszereihez

A mezőgazdaság éves teljesítményét többféle megközelítéssel lehet bemutatni. Az egyik ilyen lehetőség az, hogy a mezőgazdaság természetes, tonnában mért kibocsátását vesszük számításba a termékmérlegek alapján. A kibocsátás értékét a termékmérlegek adataiból a mezőgazdasági számlarendszer termelési számlája határozza meg. Az AKI (Agrárgazdasági Kutató Intézet) által EU-előírások alapján működtetett tesztüzemi rendszer a módszertanában meghatározott üzemméretet elérő gazdaságokról gyűjt reprezentatív adatokat. A nemzeti számlarendszer pedig a mezőgazdasági ágazathoz soroltak tevékenységéről nyújt képet, függetlenül attól, hogy az ténylegesen mezőgazdasági tevékenység volt-e. Az említett elszámolórendszerek módszertani különbözősége okozza, hogy a mezőgazdaság teljesítményére vonatkozó adataik eltérőek.

1. A természetes termékkibocsátás bemutatását a **termékmérlegek** kidolgozása teszi lehetővé, amelyek a különböző forrás- és felhasználástételek számításba vételével levezetik, hogy mekkora terméktömeg hagyja el az ágazatot. (A forrásoldalon szerepel pl. a termésmennyiség, az állatállomány alakulása, az állati termékek termelése, a felhasználásoldalon pedig – a kibocsátást csökkentő tételként – a saját termelésű vetőmag felhasználása.) A teljesítmény ágazatcsoportra (és a mezőgazdaság egészére) összevont jellemzése azonban a természetes kibocsátási adatok értékbeni megállapítását igényli.
2. A KSH Vidékfejlesztési, mezőgazdasági és környezetstatisztikai főosztálya által hagyományosan, évtizedek óta publikált **bruttó termelési érték** (pl. Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, 2014) a veszteségmentes termelésnek felel meg. A bruttó termelési érték (az MSZR által kimutatott kibocsátástól eltérően) a gazdaságban, a megtermelő ágazaton belül felhasznált termék értékét is tartalmazza (pl. vetőmag, kiszopott vagy felitatott tej). Az értékelés termelői áron (az MSZR-ben viszont a terméktámogatásokkal növelt alapon) történik.
3. A mezőgazdasági teljesítmény és jövedelem értékelésének, EU-n belüli összehasonlításának lehetőségét a **mezőgazdasági számlarendszer** szolgáltatja. Az MSZR (*Economic Accounts for Agriculture – EAA*) módszertanát az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat) dolgozta ki, adatait 1964 óta rendszeresen közzéteszi. Magyarországra vonatkozó adatok 1998-tól állnak rendelkezésre. Az MSZR-hez termelési, jövedelem- és tőkeszámlák tartoznak, melyek alkalmassá teszik a mezőgazdasági ágazat belső összefüggéseinek bemutatására, ágazati modellek megalapozására.

Az MSZR **tevékenységi alapon** elkülönítve, a tevékenységet végző ágazati besorolásától függetlenül, **teljes körűen** veszi számításba a mezőgazdasági termelést és szolgáltatást. Tartalmazza emiatt az olyan vállalkozások mezőgazdasági termelésének adatait is, amelyek fő tevékenységük – pl. takarmánykeverés, élelmiszeripari termelés, nagykereskedelem – nagyobb hozzáadott értéke alapján nem a mezőgazdaságba nyertek besorolást.

Az MSZR termelési számlája az értékelést **alapon** végzi el, vagyis a termelői árhoz hozzáadja a termékhez köthető támogatásokat. A termelési számlából kimutatható volumenváltozások (volumenindexek) eltérnek a termékmérlegek természetes volumenváltozásaitól, mert az egyes termékek értékarányai különbözőek. Egymást követő két év adatának összehasonlításához a termékkibocsátás változatlan (előző évi) áron történő értékelésével számított volumenindex használatos.

4. Az MSZR összeállítása során felhasználjuk a *Farm Accountancy Data Network*-ből (FADN), magyar nevén: a **tesztüzemi rendszer**ből származó információkat, főként a folyó termelőfelhasználás egyes tételeinek megállapításához. A vizsgált üzemkör a legalább 4000 euró STÉ méretegységet elérő egyéni gazdaságokból és gazdasági szervezetekből áll össze. Megfigyelési köre tehát szűkebb, mint a teljeskörűséget nyújtó MSZR-é, mert a kizárólag vagy elsősorban saját felhasználásra termelő háztartások nagy részét nem tartalmazza.
5. A **nemzeti számlarendszer** a nemzetgazdaság teljesítményének teljes, átfedésmentes megfigyelése érdekében az ágazati besorolás alapján összegzi a bruttó hozzáadott értéket. A nemzeti számlarendszer a háztartások mezőgazdasági tevékenységén túlmenően a mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, valamint a halászat („A”+„B”) gazdasági ágakba sorolt gazdasági szervezetek bruttó hozzáadott értékét mutatja ki. Az így nyert adatok tartalmazzák nem mezőgazdasági tevékenységből származó teljesítményt is, nem tartalmazzák viszont a más gazdasági ágakba sorolt szervezetek mezőgazdasági termelését, emiatt nem hasonlíthatók össze az MSZR adataival.

II. A mezőgazdasági számlarendszer összeállításának módszertana, főbb fogalmak

Az adatok az Eurostat jelenlegi előírásain alapulnak. A módszertan egy régebbi, de a jelenlegivel lényegében megegyező változata magyar nyelven is hozzáférhető (Nemzetközi statisztikai dokumentumok sorozat: A Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási számlarendszer kézikönyve, 2000).

Az MSZR adatai az országban végzett **összes mezőgazdasági tevékenységre** vonatkoznak függetlenül attól, hogy az azt végzők főtevékenységük alapján mely nemzetgazdasági ágba tartoznak. Nem felelnek meg egyértelműen a nemzeti számlarendszerből származó, a mezőgazdaságra vonatkozó adatoknak.

Az MSZR **számbavételi egysége** – a nemzeti számlarendszerre vonatkozó előírásokkal összhangban – a szakosodott telephely. A mezőgazdasági „ágazat” szempontjából a szakosodott telephely szerepkörére leginkább a **gazdaság** alkalmas. A mezőgazdasági „ágazatot” az összes olyan szakosodott telephely (gazdaság) csoportjaként kezeljük, amely az alábbi gazdasági tevékenységeket végzi: növénytermesztés, kertészet (beleértve a bor előállítását az ugyanannál az egységnél megtermelt szőlőből), állattenyésztés, vegyes gazdálkodás, mezőgazdasági szolgáltatás, vadgazdálkodás, nem mezőgazdasági másodlagos tevékenység.

A **bruttó kibocsátás** az MSZR előírásai alapján az alábbi tételeket tartalmazza:

1. **Termelőegységen belüli felhasználás** azon termékek kivételével, amelyeket a TEÁOR 4 számjegyes szintjén ugyanazon tevékenységhez használnak fel, mint amelyikben előállították (saját termelésű vetőmag, állati eredetű takarmányok, keltetőtojás, zöldtrágya stb.). Az EU-tagországokban – számbavételi nehézségek miatt – itt (és a folyó termelőfelhasználásban is) a takarmányozásra kerülő saját termelésű növények közül csak a gabonafélék, fehérjenövények (hüvelyesek) és az olajos magvak felhasználását számolják el, és hiányzik a növénytermesztésben felhasznált saját termelésű istállótrágya számbavétele is. Ezzel szemben a *magyar* elszámolás (mind a kibocsátás, mind pedig a folyó termelőfelhasználás) tartalmazza az értékét valamennyi saját termelésű növénynek, amelyet az állattenyésztésben, és állati terméknek, amelyet a növénytermesztésben használtak fel.
2. **Termelők által feldolgozott termékek** a nem elkülöníthető, nem mezőgazdasági tevékenység keretében felhasznált termékek kivételével. Tekintettel arra, hogy e tevékenységekről egyelőre nem rendelkezünk adatokkal, a feldolgozást elkülöníthető nem mezőgazdasági tevékenységnek tekintjük, tehát az összes feldolgozásra kerülő termék elszámolása a kibocsátás részeként történik (és ennek a takarmány-előállításra fordított része a folyó termelőfelhasználás részét is képezi).

3. **Saját fogyasztás.** A publikált kibocsátásadatok *teljes körűen tartalmazzák a saját fogyasztásra termelt mezőgazdasági termékek értékét.*

4. **Értékesítés.** Az MSZR jelenlegi módszertana szerint az összes (mezőgazdaságon belülről és kívülről történő) értékesítést kibocsátásként kell értékelni.

5. **Saját előállítású tárgyi eszközök.** E tételben az ide sorolandó (tenyésztett) állatok állományának változása, valamint az ültetvények tárgyevi értéknövekedése szerepel.

6. **Készletváltozás.** A termelők saját termelésű késztermékei készleteinek állományváltozása. Az itt publikált adatok nem tartalmazzák a befejezetlen termelés értékváltozását. A KSH Vidékfejlesztési, mezőgazdasági és környezetstatisztikai főosztálya által hagyományosan publikált adatokban ezt a tételt az „egyéb növények” sorában, később önálló tételként „befejezetlen termelés értékülönbözete” címen számoljuk el.

A magyar MSZR-ben a kibocsátást **alapáron** értékeljük. Az alapár a termelő által a termékért a vásárlótól kapott ár, hozzáadva a terméktámogatásokat és levonva a termékadókat. A KSH által hagyományosan számított termelésiérték-adatokat (a mezőgazdaság bruttó termelését) termelői áron (a terméktámogatások hozzáadása és a termékadók levonása nélkül) értékeltük.

A **folyó termelőfelhasználás** a más termelőegységtől vásárolt, valamint a saját termelés kibocsátásaként is számba vett azon termékek és szolgáltatások értéke, amelyeket az elszámolási időszakban a termelési folyamat során új termékek és szolgáltatások előállításához használnak fel.

A folyó termelőfelhasználást – a nemzeti számlarendszerrel összhangban – **piaci beszerzési áron** értékeljük, amely az az ár, amit egységnyi termék vagy szolgáltatás igénybevételéért a felhasználó ténylegesen fizet. Nem tartalmazza a visszaigényelhető áfát, valamint a terméktámogatások értékét.

A **bruttó hozzáadott érték** a bruttó kibocsátás és a folyó termelőfelhasználás különbsége.

Az **értékcsökkenés** az állóeszközöknek az elszámolási időszak folyamán előre láthatóan bekövetkező kopása és avulása. Az állóeszközök valódi piaci értéke és tényleges várható élettartama alapján került kiszámításra, ezáltal a termelők számviteli nyilvántartásaiban szereplő értéket jelentősen meghaladja.

A **munkavállalói jövedelem** a munkaadó által adott összes pénzbeni és természetbeni javadalmazás, amelyet a munkaadó a végzett munka ellenértékéért fizet a munkavállalónak. Két fő alkotórésze: a bérek és keresetek, illetve a munkáltató által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulás.

A **termelési adók** két főcsoportja a termékadók és az egyéb termelési adók. *Termékadók*, amelyeket a termék értékesítése, átadása vagy beszerzése után vetnek ki (pl. fogyasztási adó). Termékadót a mezőgazdasági számlarendszer adatai nem tartalmaznak. *Egyéb termelési adó* minden egyéb, a termelési folyamathoz kapcsolható adó, amely nem tekinthető termékadónak (nem tartozik ide viszont a vállalati jövedelemadó).

A **termelési támogatások** két fő csoportja a *terméktámogatások* és az *egyéb termelési támogatások*. Terméktámogatások, amelyeket a termék értékesítése, átadása vagy beszerzése után az államháztartás vagy az Európai Unió fizet a termelőnek (pl. exporttámogatás). A *termékadókat* és a *terméktámogatásokat* a mezőgazdasági számlarendszerben közvetlenül nem publikáljuk, azokat az alapáras kibocsátás, illetve a folyó termelőfelhasználás adatai tartalmazzák. Az *egyéb termelési támogatás* a terméktámogatáson kívüli minden egyéb, az államháztartás vagy az Európai Unió által a termeléshez nyújtott támogatást magában foglal. (Nem tartoznak ide a beruházásokhoz adott támogatások, amelyek tőkeáttérként vannak elszámolva). Az MSZR-ben elszámolt támogatási adatok csak a mezőgazdasági termelőknek adott támogatásokat tartalmazzák.

Az EU közös agrárpolitikája következtében a támogatásoknak csökkenő hányada számolható el a kibocsátás részeként. A termeléstől elválasztott egyéb (így főként a földalapú) támogatások a bruttó hozzáadott érték helyett közvetlenül a termelési tényezőkre jutó, illetve a vállalkozói jövedelmet növelik.

A **termelési tényezők jövedelme** a felhasznált föld, tőke, valamint fizetett és nem fizetett munkaerő hasznosulása (díjazása), amely a mezőgazdasági tevékenység végzése során képződik. A bruttó hozzáadott értékből az értékcsökkenés és az egyéb (termékhez nem köthető) termelési adók levonásával, valamint az egyéb termelési támogatások elszámolásával vezethető le.

A **nettó működési eredmény** a termelési tényezők jövedelméből a munkavállalói jövedelem levonásával határozható meg. A mezőgazdasági egyéni vállalkozók és egyéni gazdaságok körében termelésből származó **vegyes jövedelem**, mivel ezekre vonatkozóan nem lehet meghatározni a saját munkájuk (nem fizetett munkaerő) utáni jövedelmet.

Nettó vállalkozói jövedelem: a nem fizetett munkaerő (általában a gazdálkodó és családja) jövedelmét, valamint a gazdasághoz tartozó föld és tőke hozadékát mutatja. A nettó működési eredményből a bérleti (pl. földbérleti) díjaknak, valamint a kifizetett kamatok (kapott kamatokkal csökkentett) értékének levonásával lehet meghatározni.

Bruttó állóeszköz-felhalmozás: a termelők által a naptári évben beszerzett, létesített, előállított állóeszközök értékének és a továbbadott állóeszközök értékének különbsége. Az állóeszközök valamilyen termelési folyamat során kibocsátásként előállított olyan tárgyi eszközök vagy immateriális javak, amelyek ismétlődő vagy állandó jelleggel maguk is felhasználásra kerülnek egy másik, egy évnél hosszabb termelési folyamatban. Az adatok a mezőgazdasági tevékenységet végzők (gazdasági szervezet és egyéni gazdaság) mezőgazdasági célú állóeszköz-felhalmozására vonatkoznak.

Nettó állóeszköz-felhalmozás: a bruttó állóeszköz-felhalmozás és az értékcsökkenés különbsége. Tartalmazza a (tenyészt)állatok bruttó állóeszköz-felhalmozását, azonban értékcsökkenésük nem kerül levonásra.

Készletváltozás: a termelők által készleten tartott mezőgazdasági termékek állományváltozása (a naptári év végi és az év eleji állomány különbsége). Nem tartalmazza a befejezetlen termelés (mezei leltár) értékváltozását. Az EAA97 előírásaival szemben nem tartalmazza a termelők által folyó termelőfelhasználás céljára vásárolt áruk készletváltozását.

Tőkefinanszírozások: azok a viszonzatlan átutalások, amelyeket a termelők kifejezetten tőkefelhalmozási célra kapnak vagy adnak (ilyen például a mezőgazdaságigép-vásárláshoz nyújtott támogatás). Az adatok csak a mezőgazdasági termelőknek adott tőkefinanszírozásokat tartalmazzák.

Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás: a mezőgazdasági tevékenységet végző gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok munkaerő-ráfordítása jelentős eltéréseket mutat. Míg a gazdasági szervezetekben foglalkoztatottak, alkalmazottak többnyire napi 8 órában dolgoznak, addig az egyéni gazdaságokban nem ritka a napi néhány órás munkavégzés sem. A részmunkaidőben (töredékidőben) és idényszerűen végzett munka figyelembe vétele tette szükségessé az éves munkaerőegység (ÉME – angolul AWU) fogalmának bevezetését. Egy ÉME egyetlen olyan személy munkaidő-ráfordításának felel meg, aki egy egész éven át teljes munkaidőben végez mezőgazdasági tevékenységet egy mezőgazdasági egységben (1 ÉME = 1800 munkaóra). A töredékidejű munkavégzést teljes munkaidősre átszámítva hasonlítható össze a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok munkaerő-felhasználása. Az EU gyakorlatában megkülönböztetjük a fizetett és a nem fizetett munkavégzést is, ez utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkát fedi. A fizetett munkaerő-felhasználásban elszámolt munkamennyiség értéke megfelel a mezőgazdasági számlarendszer „munkavállalói jövedelem” sorában elszámoltnak. A közölt eredmények a gazdaságszerkezeti összeírás, az intézményi munkaügyi statisztika és a munkaerő-felmérés adatain alapulnak.

GDP implicit árindex (deflátor): a folyó áras GDP és a változatlan áras (reál) GDP hányadosa, értéke megmutatja az egész gazdaságra jellemző árszínvonal változást.

Fontosabb jövedelemmutatók:

„A” jövedelemmutató: a termelési tényezők egy munkaerőegységre jutó reáljövedelmének változása.

$$\text{„A” mutató} = \frac{\text{Termelési tényezők jövedelemindexe}}{\text{Bruttó hazai termék implicit árindexe (GDP-deflátor)}} / \text{Munkaerő-felhasználás (fizetett és nem fizetett) éves indexe}$$

„B” jövedelemmutató: az egy nem fizetett munkaerőegységre jutó nettó vállalkozói jövedelem reálértékének változása. Ez a mutató elsősorban azon országok esetében alkalmazható, ahol (Magyarországgal ellentétben) a mezőgazdasági termelés kizárólag egyéni gazdaságokban folyik.

$$\text{„B” mutató} = \frac{\text{Nettó vállalkozói jövedelem indexe}}{\text{GDP-deflátor}} / \text{Nem fizetett munkaerő-felhasználás éves indexe}$$

„C” jövedelemmutató: a nettó vállalkozói jövedelem reálértékének változása. Ezt a mutatót abszolút értékben is publikálni szokták.

$$\text{„C” mutató} = \frac{\text{Nettó vállalkozói jövedelem indexe}}{\text{GDP-deflátor}}$$

2009-ig mind az EUROSTAT Gazdaságszerkezeti Összeírásaiban, mind az FADN-ben a standard fedezeti hozzájárulás (SFH) alapú tipológiát használták az üzemméret és a tevékenységi irány meghatározására. A 2010. és az utána következő évek adatait viszont már az új, standard termelési érték (STÉ) alapú tipológia segítségével dolgozzák fel. Mindkét módszerrel régióként egy adott összeget rendelünk minden ágazathoz (pl. egy hektár kukorica SFH értéke 123 278 forint, STÉ értéke 185 309 forint). A legfontosabb eltérést ezeknek az egy hektárra, ill. egy állatra jutó egyenértékeknek a kiszámítása jelenti. Az üzemek tipizálása során a hektárszámokat és az állatlétszámokat összeszorozzuk a hozzájuk tartozó egyenértékkel, majd a szorzatokat összeadjuk, így megkapjuk az üzemméretet. A tevékenységi irányt pedig az egyes ágazatok SFH, ill. STÉ értékeinek belső arányai határozzák meg.